

Kan Källarholmens mystik skingras?

Jonny Nilsson © 2011 i samarbete med Roger Axelsson (medeltidshistoriker och redaktör på Svenskt Biografiskt Lexikon)

Spår efter adelsmannens hus på Källarholmen

Mytomspunna Källarholmen

På Källarholmen i Lyckefjärden utanför Mönsterås kan man se lämningarna efter en medeltida bosättning. Platsen har fått ett skimmer av mystik omkring sig, trots att vi i själva verket vet en hel del.

Vid Källarholmen finns brostolpar som enligt en dendrokronologisk undersökning kan dateras till vintern 1348/1349. Träkolsfynd från boplatserna ger en datering mellan 1270-1430. Man kan alltså relativt säkert fastslå att platsen var bebyggd och användes under 1300-talet.

Källarholmen var otvivelaktigt bebodd av en adelsman och hans tjänstefolk. Idag har vassen tagit över den inre delen av Lyckefjärd, men på medeltiden var holmen omgiven av vatten, vilket tillsammans med närheten till farleden i Kalmar sund, gjorde Källarholmen till en strategisk boplatz både ur handels- och försvarssynpunkt. Idag kan man se källaren efter ett stort hus där adelsmannen bodde, samt spår efter ett antal mindre hus avsedda för tjänstefolk och djur. Även två brunnar finns kvar. Till fastlandet gick en 150 meter lång och 4 meter bred bro.

Så vad är det som är så mystiskt? Jo, Källarholmen omnämns inte i bevarade medeltida dokument och därmed vet man inte heller vem som bodde där. Låt oss ändå göra ett försök att skingra mystiken.

Källarholmen kan ha ingått i Gloholmarna

Att Källarholmen inte omnämns i medeltida dokument är inte särskilt egendomligt. Platsen hette ju inte Källarholmen när den var bebodd, utan fick sitt namn betydligt senare, när boplatsen var övergiven och endast den gamla källaren fanns kvar. Så vad hette holmen under medeltiden? Arkeologen Ola Kyhlberg har framfört teorin att Källarholmen ingick i Gloholmarna som omtalas som tingsplats för lagmän från Småland och Östergötland i medeltida dokument.

Flera av bygdens stormän passar onekligen bra in i sammanhanget. Nils Turesson (Bielke), med anknytning till närbelägna Kråkerum, var lagman och riksråd som under lång tid stod kung Magnus Eriksson nära. Även lagman Israel Birgersson (Finstaätten) ägde många gårdar i bygden. Det spekuleras i att flera av rikets höga herrar kan ha samlats på holmen när man skulle besluta om 1300-talets nya lands- och stadslag, vilket inte alls förefaller osannolikt.

Vem bodde på Källarholmen?

Men vem bodde egentligen på Källarholmen? Om detta vet vi inget. Finns det måhända någon adelsman som man på goda grunder kan koppla till Källarholmen vid 1300-talets mitt?

Historikern Roger Axelsson gjorde mig uppmärksam på att Nils Turesson (Bielke), som hade sin sätesgård vid Rostockaholme i Algutsboda socken, gifte om sig ungefär samtidigt som bron till Källarholmen synes ha tillkommit vintern 1348/1349. Hans nya hustru, Margareta Matsdotter (Sparre) omtalas nämligen första gången 9/10 1348. Det ger upphov till frågan huruvida Källarholmen kan ha varit Nils Turessons första boplats vid kusten när hans gods innehav försköts hit som en följd av det andra giftermålet?

Bielke och Kråkerum

Äldre uppgifter, som bland annat återges i Mönsterås sockenhistorik, om att Nils Turesson hade anknytning till Kråkerum redan via sitt första äktenskap med en syster till Erensisle Sunesson (Båt), finns det inga som helst belägg för, varför påståendet inte kan ges större värde än en gissning. Nils Turesson var förvisso bröllopsgäst på Kråkerum 1343 när Nils Hemmingsson (Lejonansikte) och Ingeborg Ulfsson (Ulv) gifte sig, och 1352 var han medbeseglare av ett brev utfärdat på Kråkerum, men det finns inget som tyder på att han ägde eller bebodde Kråkerum redan vid denna tid. Det är först vid sin död 1364 som delar av Kråkerum omtalas i Nils ägo. Men det utgör inget belägg för att Kråkerum var Bielkarnas sätesgård. Det är först vid 1400-talets början som man med full visshet kan konstatera att någon Bielke verkligen bor på Kråkerum.

Bielke och Källarholmen

Så var bodde egentligen Nils Turesson åren närmast efter sitt andra äktenskap omkring 1348 om han inte bodde på Kråkerum? När han via sin nya hustru utökade sitt gods innehav, så valde han kanske att bosätta sig på Källarholmen, i närheten av Kråkerum som hans hustru var delägare av. Kanske var det han som kort efter giftermålet lät anlägga en ny bro till Källarholmen. Ett intressant sammanträffande, och möjligen ett indicium, är att Bielkes gamla sätesgård vid Rostockaholme uppvisar husgrunder och en källarruin av samma storlek som på Källarholmen.

Bielke gör Kråkerum till sätesgård

När så Nils Turessons hustru dog redan 1349/1350 så ärvde hennes son större delen av Kråkerum. När sonen sedermera dog, ärvde Nils Turesson sin del av Kråkerum. Därmed är det inte säkert att han bodde på Kråkerum vid sin död 1364, även om han vid det laget sannolikt ägde större delen av byn. Nils Turessons arvingar förefaller dock efter hand ha gjort Kråkerum till Bielkeättens centrum, även om det skulle dröja ända till 1395 innan de köpte ut Mats Gustavsson (Sparre), kusin till Nils Turessons andra hustru. Därmed bör Källarholmen ha spelat ut sin roll och så sakteliga övergivits till förmån för Kråkerum.

Sammanfattning

I tidigare forskning har man utan belägg placerat Bielkeätten på Kråkerum redan vid 1300-talets mitt eller, i vissa fall, ännu tidigare. I själva verket vet ingen med säkerhet var Nils Turesson (Bielke) bodde från 1340-talets slut till sin död 1364. Källarholmen kan mycket väl ha varit den platsen – i så fall ätten Bielkes första boplats vid kusten innan man via arv och köp fick Kråkerum i sin hand. Det skulle i så fall förklara Källarholmens tillsynes korta glansperiod.

Hypotesen är väl förenlig med teorin att Källarholmen ingick i Gloholmarna där lagmän hade sin samlingsplats. Vad passade väl bättre än att man träffades där riksrådet och lagmannen Nils Turesson (Bielke) själv bodde.